

Beńska, Maria

Problemy informacji związane z wdrażaniem innowacji oświatowych

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Socjologia Wychowania 2 (90), 87-100

1978

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stacja Badawcza IRWiR PAN

Maria Beńska

PROBLEMY INFORMACJI ZWIĄZANE Z WDRAŻANIEM INNOWACJI OŚWIATOWYCH

Zarys treści. Elementy systemu informacji. Socjologiczna analiza systemu informacji. Drogi przepływu informacji. Ograniczenia i zakłócenia przepływu informacji. Funkcje informacji. Zakończenie.

ELEMENTY SYSTEMU INFORMACJI

Sprawność funkcjonowania współczesnej szkoły, wyrażająca się w efektywnej realizacji założonych celów, zależy nie tylko od umiejętnego planowania, koordynowania i kontrolowania działań poszczególnych jednostek, ale również od treści wdrażanych innowacji oświatowych i szybkiego procesu ich przyswajania. Na przebieg tego procesu istotny wpływ, oprócz właściwości samych innowacji, mają następujące czynniki¹:

— typ podmiotu przyswajającego (np. organizacje hierarchiczne przyswajają szybciej niż słabo zintegrowane grupy, gdyż mniej osób zaangażowanych jest tam w procesie podejmowania decyzji o przyswojeniu innowacji);

— typ kultury danego systemu społecznego (jednostki i grupy o etosie nowoczesnym przyswajają szybciej od grup i jednostek o etosie tradycyjnym);

— nasilenie aktywności promocyjnej, mającej na celu przyspieszenie procesu dyfuzji.

Ponieważ proces ten przebiega pomiędzy poszczególnymi jednostkami w ramach szerszych zbiorowości społecznych, nie mniejsze znaczenie przypisać należy oddziaływaniu informacji. Każda informacja, czyli element, który zwiększa naszą wiedzę o otaczającej nas rzeczywistości, przekazywana jest pomiędzy nadawcą a odbiorcą tworząc tzw. system informacji składający się z:

¹ R. Schulz, *Zmiana jako proces interakcji społecznej*, Ruch Pedagogiczny, 1/1977.

- nadawców, których zadaniem jest przygotować i wysłać informację;
- odbiorców, którzy powinni określoną informację otrzymać i wykorzystać;
- kanałów, którymi określone informacje powinny przepływać (z uwzględnieniem czasu, długości dróg przepływu oraz technicznych środków przekazywania informacji);
- rodzajów informacji, które mają być przekazane.

Najczęściej spotykane rodzaje informacji przedstawia poniższe zestawienie² (tab. 1).

Tabela 1
Rodzaje informacji

Informacje	Ustne	Pisemne	Audiowizualne
Bezpośrednie	np. przez 2 osoby lub w grupie osób	poczta, pismo	sygnały świetlne, dźwiękowe, obrazy itp. o charakterze bezpośrednim lub pośrednim
Pośrednie	telefon	telex, telegram	

Kierowane do odbiorców informacje nie trafiają do każdego bezpośrednio. Częściej docierają one pośrednio za pomocą wielu funkcjonujących w danym środowisku kanałów przepływu wiadomości, których wytworzenie uwarunkowane jest całą skomplikowaną i złożoną siecią kontaktów międzyludzkich.

Procesy, w wyniku których informacje docierają do odbiorców mogą mieć postać kanału prostego bądź złożonego:

- prosty (elementarny), w którym między nadawcą a odbiorcą istnieje tylko jeden kanał przekazu wiadomości;
- złożony (łańcuchowy), który składa się z kolejno następujących po sobie prostych procesów informacyjnych, w efekcie czego między nadawcą a odbiorcą istnieje więcej kanałów informacyjnych.

Ażeby informacje spełniały należycie swą rolę nieodzowne jest ustalenie, jakimi drogami są one przekazywane oraz jakim zakłóceniom w trakcie przekazu mogą ulegać. Zagadnienia te, niezwykle istotne przy wdrażaniu innowacji oświatowych, są przedmiotem analizy w dalszej części artykułu.

SOCJOLOGICZNA ANALIZA SYSTEMU INFORMACJI

W socjologicznej analizie systemu społecznego wyróżnić można system komunikacji i system informacji³.

² J. Flakiewicz, *Podjęmowanie decyzji kierowniczych*, Warszawa 1973, s. 52.
³ J. Sztumski, *Efektywność systemu informacji w świetle socjologii*, *Studia Socjologiczne*, 2/1972.

System komunikacji to „wszelkie takie sposoby postępowania, czyli »procedury«, za pomocą których dany człowiek oddziałuje na jednostkę lub zbiór ludzi, wywołując ich reakcje przejawiające się w słowie, geście, symbolu itp.”⁴ Między nadawcą wiadomości a ich odbiorcą zachodzi ścisła zależność, dzięki czemu „poprzez system komunikacji realizuje się dwutorowy, społeczny proces współdziałania”⁵. Aby jednak istniało w organizacji współdziałanie między podmiotami, muszą istnieć odpowiednie sposoby przekazywania wiadomości oraz środki służące do ich przekazywania. Współdziałanie i porozumiewanie się między ludźmi stanowią więc dwa aspekty tego samego procesu jakim jest komunikacja. Podtrzymywanie stosunków społecznych w płaszczyźnie pionowej i tworzenie nowych jest charakterystyczne dla organizacji nieformalnych — stąd też pojęcie systemu komunikacji odnosić się będzie do tego typu zbiorowości społecznej. Z tego też względu system ten „musi być ogólnie dostępny, zrozumiały, a wiadomości jakie przekazuje winien kierować ad omnes. System ten charakteryzuje się więc otwartością, przystępnością i brakiem szczegółowego ukierunkowania przekazywanych wiadomości”⁶.

Natomiast „gromadzenie danych oraz ich przetwarzanie w informacje, właściwe przekazywanie informacji — zgodnie z potrzebami konkretnej struktury organizacyjnej ze względu na jej cele — wymaga z kolei istnienia odpowiednio wyspecjalizowanego systemu, czyli właśnie systemu informacji. Stąd system ten cechuje ekskluzywność, ograniczenie i ukierunkowanie przekazu wiadomości. System informacji jest zatem po prostu wyspecjalizowanym systemem komunikacji”⁷.

Systemy informacyjne można rozpatrywać w odniesieniu do wielkich organizacji społecznych, np. państwa (szerokie rozumienie pojęcia systemu informacyjnego) oraz w odniesieniu do różnych substruktur i mikrostruktur (wąskie pojęcie systemu informacyjnego), bądź też dotyczyć mogą tylko pewnego rodzaju informacji, np. informacji oświatowych.

Rozróżnienie przekazu wiadomości na system informacji, odnoszący się do organizacji formalnych, i system komunikacji, przyporządkowany organizacjom nieformalnym, posiada duże walory ze względów operacyjnych w badaniach empirycznych dotyczących innowacji oświatowych. Tak na przykład w zrealizowanych badaniach panelowych dotyczących rekonstrukcji sieci szkolnej na wsi uwzględniono dyfuzję i siłę oddziaływania nowych informacji i komunikacji na postawy i zachowania podmiotów będących członkami organizacji formalnych (nauczyciele) oraz grup

⁴ Ibid., s. 194.

⁵ Ibid., s. 194.

⁶ Ibid., s. 195.

⁷ Ibid., s. 195.

nieformalnych (rodzice uczniów). Okazało się, że informacje przekazane w sposób formalny początkowo nie ulegały w zamierzonym stopniu percepcji. Postawy badanych ukształtowane zostały głównie pod wpływem wiadomości nieformalnych. Najczęściej wiadomości te przekazywane były przez jednostki pełniące w grupie rolę wiodącą⁸, co jest klasycznym przykładem rozprzestrzeniania nowych informacji według tzw. dwustopniowego modelu komunikacji. Zwrócił na to uwagę E. Rogers stwierdzając, że prawdopodobnie „pierwszy stopień (dyfuzji nowych informacji — M.B.), od źródła do przywódców opinii polega przede wszystkim na przekazywaniu informacji, natomiast drugi stopień, od przywódców do pozostałej części społeczeństwa polega na rozprzestrzenianiu się ich wpływu”⁹.

DROGI PRZEPLYWU INFORMACJI

Ponieważ charakter informacji innowacyjnych determinuje w znacznym stopniu cały proces ich dyfuzji i w rezultacie wpływa na stosunek odbiorców do tych informacji, wyróżnione niżej¹⁰ typy procesów przekazu informacji można odnieść również do badań oświatowych.

1. Procesy, w których odbiorca zaczerpnął informację z publikacji specjalnych, jak: dziennik ustaw, dzienniki urzędowe itp. Wszyscy dyrektorzy szkół wiejskich, jak i większość nauczycieli, oprócz informacji o założeniach i celach reformy oświaty w Polsce uzyskanych na konferencjach i zebraniach, zapoznali się ze sprawą organizacji zbiorczych szkół gminnych poprzez Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania nr KO-014-46-1/73 z dn. 17 marca 1973 r. w sprawie organizacji zbiorczej szkoły gminnej (Dz. Urz. Min. Ośw. i Wych. nr 5, poz. 28), które precyzuje zasady organizacyjne i funkcje dydaktyczno-wychowawcze szkoły zbiorczej. Informacje te były niezbędne i podstawowe w podejmowaniu decyzji organizacyjnych w poszczególnych szkolnych jednostkach administracyjnych.

2. Procesy, w których informacje dotarły do odbiorcy bezpośrednio z środków masowego przekazu — radio, telewizja, prasa itd. Spośród badanych rodziców uczniów kończących szkołę podstawową informacje o nowych zasadach rekrutacji kandydatów do szkół ponadpodstawowych wyłącznie drogą przekazu radiowego i telewizyjnego uzyskało 44,00% respon-

⁸ Na podstawie materiałów z badań: „Badania dotyczące rekonstrukcji sieci szkolnej na wsi” i „Opinie rodziców o bezegzaminowym systemie naboru uczniów do szkół ponadpodstawowych” znajdujących się w Stacji Badawczej IRWiR PAN w Toruniu.

⁹ E. Rogers, *Diffusion of Innovation. The Free Press, New York 1962*, s. 213.

¹⁰ Typologię tę zaczerpnięto z pracy F. Studnickiego, *Przeptyw wiadomości o normach prawa*, Kraków 1965, s. 64—65.

dentów — zwolenników systemu egzaminacyjnego i 44,5% respondentów — zwolenników skierowań, do których nie dotarły bezpośrednio żadne informacje ze szkoły.

3. Procesy, w których uzyskane informacje pochodziły bezpośrednio z instytucji, które wprowadziły innowację, np. szkoły. W badaniach przeprowadzonych w pierwszym roku wdrożenia nowego systemu naboru uczniów do szkół ponadpodstawowych zdecydowanie przeważały informacje uzyskane z instytucji szkolnych, które wprowadziły innowację, a występujące różnice dotyczyły tylko składu osobowego informujących — tab. 2.

Tabela 2
Przeływ informacji

Rodzice — zwolennicy	Formy przepływu informacji						Ogółem N = 464
	wywiadówki	zebrania rodziców				rozmowy indywidualne wychowawcy z rodzicami	
		z wychowawcą klasy	z wychowawcą i dyrektorem szkoły	z wychowawcą i psychologiem	z wychowawcą i nauczycielami szkół średnich		
Skierowań	16,7	52,0	29,6	0,6	0,8	0,3	100,0
Egzaminów	12,8	59,3	27,9	—	—	—	100,0
Skierowań i egzaminów	56,3	31,2	12,5	—	—	—	100,0
Swobodnego wyboru szkoły	50,0	37,5	12,5	—	—	—	100,0
Razem	17,8	52,1	28,4	0,6	0,8	0,3	100,0

Zakres podanych informacji w odczuciu respondentów nie był jednokowy, stąd różna ich ocena w poszczególnych kategoriach — tab. 3. I tak, wśród zwolenników skierowań tylko 3,7% oceniło informacje jako niewystarczające, natomiast w grupie zwolenników egzaminów 26,7%. Różnica jest istotna i skłania do przypuszczeń, że jakość uzyskanych informacji wpłynęła na przyswojenie wprowadzonej innowacji lub jej dezaprobatę.

4. Procesy, w których odbiorca uzyskał informacje drogą decyzji administracyjnej. Takie informacje w formie decyzji administracyjnych przekazywano nauczycielom, którzy pracowali w małych szkołach wiejskich w wypadku ich likwidacji i przeniesienia tych nauczycieli do pracy w szkołach zbiorczych. Takie informacje otrzymywali również rodzice uczniów uczęszczających do szkół podstawowych na wsi, które zgodnie z podjętą decyzją miały ulec likwidacji, bądź obniżano ich stopień organizacyjny, a w związku z tym uczniowie zostali przeniesieni do szkół zbiorczych i gminnych.

5. Procesy, w których informacje dotarły do odbiorcy poprzez osobiste

Tabela 3
Opinie rodziców o uzyskanych informacjach

Rodzice — zwolennicy	Informacje wystarczające		Informacje niewystarczające		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Skierowań	341	96,3	13	3,7	354	100,0
Egzaminów	63	73,3	23	26,7	86	100,0
Skierowań i egza- minów	14	87,3	2	12,5	16	100,0
Swobodnego wyboru szkoły	5	62,5	3	37,5	8	100,0
Razem	423	91,2	41	8,8	464	100,0

uczestniczenie w rozstrzygnięciu sprawy. Na terenie poszczególnych powiatów i gmin w pracach organizacyjnych związanych z tworzeniem nowej, wiejskiej sieci szkolnej aktywny udział brali dyrektorzy nowo powołanych szkół gminnych. W jednej z badanych gmin prace przygotowawcze rozpoczęto już na przełomie grudnia i stycznia 1973 r. Koncepcję sieci szkolnej w gminie opracował powołany na to stanowisko dyrektor szkoły gminnej i przedstawił ją w wydziale oświaty. Następnie odbyły się kolegia wyjazdowe z udziałem aktywu polityczno-administracyjnego gminy i dyrektora szkoły. Po tych konfrontacjach podjęto ostateczną decyzję o lokalizacji szkół podległych zbiorczej szkole gminnej.

6. Procesy, w których informacje uzyskane zostały w drodze kontaktu z ekspertami. W niektórych badanych wsiach pierwsze informacje o planowanej likwidacji małych szkół budziły u rodziców uczniów wątpliwości, rodzące ich negatywny stosunek do reformy. Uważali, że ponieważ były to informacje dość ogólne, nie precyzujące jeszcze ostatecznego kształtu przyszłej sieci szkolnej, są to informacje niepewne. Dlatego też (a również w celu uzyskania decyzji dla nich korzystnych) zwrócili się w tej sprawie bezpośrednio do Ministerstwa Oświaty i Wychowania, skąd otrzymali wyczerpujące i ostateczne informacje o celach, założeniach i realizacji reformy w poszczególnych gminach.

7. Procesy, w których wiadomości dotarły do odbiorcy drogą kontaktów nieformalnych, np. od krewnych, kolegów, znajomych. W pierwszym roku funkcjonowania nowego systemu rekrutacji uczniów do szkół ponadpodstawowych pierwsze wzmianki o innowacji przekazywały rodzicom ich dzieci uczęszczające do klasy VIII. Często były to wiadomości zniekształcone, niepełne i nieufnie (ze względu na przekazujących) przyjmowane przez odbiorców. Ażeby zdobyć wiarygodne informacje i upewnić się co do nowych zasad selekcyjnych, zwracali się z prośbą o wyjaśnienia do różnych osób — krewnych, znajomych (nawet przez osoby trzecie), za-

trudnionych w instytucjach oświatowych. Dopiero tak uzyskane informacje satysfakcjonowały rodziców.

OGRANICZENIA I ZAKŁÓCENIA PRZEPLYWU INFORMACJI

Proces przekazywania informacji uzależniony jest też w dużej mierze od tego, w jakim stopniu będzie on zabezpieczony przed zakłóceniami natury: technicznej, sementycznej, organizacyjnej i psychosocjologicznej.

Zakłócenia natury technicznej spowodowane są zawodnością urządzeń technicznych takich, jak: nadajniki, kanały, odbiorniki przy telewizyjnym, telefonicznym i telexowym przekazywaniu wiadomości. Zakłócenia sementyczne wynikają z błędów języka informacji i powodują zniekształcenia w odbiorze treści informacji. Zakłócenia organizacyjne występować mogą z powodu dezaktualizacji powstałej wskutek spóźnionego przesłania lub odbioru informacji, przeciążenia spowodowanego niewłaściwą selekcją informacji, co w efekcie doprowadzić może do różnej ich deformacji.

Zakłócenia natury psychosocjologicznej mogą być różne. Oto niektóre z nich.

1. „Złudzenia perspektywiczne” spowodowane tym, że ostrość postrzegania i oceny jakiegoś zdarzenia jest inna u jednostek, które są bezpośrednimi odbiorcami informacji, niż u jednostek, które mają do czynienia z odbiorem pośrednim, np. w wymienionych wcześniej badaniach nauczyciele, ponieważ bezpośrednio odbierając informacje o wprowadzonych innowacjach przyjęli bardziej przychylną postawę wobec nich niż rodzice uczniów, którzy pośrednio, byli informowani o zmianach organizacyjnych w szkolnictwie.

2. Projekcja własnego interesu jednostki w kierunku silniejszego przyswojenia takich informacji, które będą dla niej korzystniejsze, a pomijanie informacji mniej korzystnych.

W jednej z badanych wsi, gdzie projektowano obniżenie stopnia organizacyjnego tamtejszej szkoły, miejscowa ludność nie zaakceptowała przekazanej im decyzji uważając, że jest ona dla nich niekorzystna. Zaakceptowała natomiast bardziej korzystną informację zamieszczoną w „Głosie Szczecińskim”, z której wynikało, że w ich wsi pozostanie nadal szkoła podstawowa ośmioklasowa. Podobnie w innej wsi społeczeństwo nie zaaprobowало decyzji o obniżeniu stopnia organizacyjnego szkoły, uważając taką decyzję za krzywdzącą. Natomiast w pełni zaakceptowano informację uzyskaną na zebraniu i przekazaną przez prelegenta reprezentującego poradnię psychologiczno-zawodową o tym, że we wsi pozostanie pełna szkoła podstawowa. W obu przypadkach zainteresowane sprawą innowacji oświatowych grupy społeczne odrzucały te informacje, które

były dla nich niekorzystne, a przyswajały te, które były zgodne z ich interesem (dziecko uczęszczające na miejscu do szkoły, zdaniem badanych rodziców, więcej pomaga w pracach gospodarskich, a jego nauka „mniej kosztuje” — mniejsze wydatki na ubiór i dożywianie).

3. Występowanie mechanizmu tłumienia, który polega na eliminowaniu z naszej pamięci tych informacji, które były dla nas negatywne, niekorzystne lub nieprzyjemne. Taką okazała się w badanej gminie informacja o dość wysokiej odpłatności za dożywianie dzieci w szkole. Z chwilą uzyskania szczegółowszych informacji odnośnie zasad regulujących odpłatność, które w porównaniu z poprzednią wiadomością były korzystniejsze dla zainteresowanych, informacja pierwsza — niekorzystna uległa stłumieniu i została wyeliminowana z pamięci. Był to jeden z elementów powodujący zmianę niechętniej postawy rodziców wobec innowacji szkolnych.

4. Upředzenia jednostki, które powodują brak obiektywizmu w ocenie. Zrealizowana — w 1973 r. w pierwszym etapie rekonstrukcji sieci szkolnej na wsi — reforma wywołała wśród społeczności wiejskiej wiele kontrowersji i uprzedzeń. Wynikały one z naruszenia istotnych dla wsi elementów konstytutywnych, gdyż reforma ta: „P o p i e r w s z e — narusza stabilny, trudny do reformowania układ przestrzenny sieci szkolnej, oddalając szkołę w pełni zorganizowaną od domu ucznia. P o d r u g i e — w bardzo znacznym lub pełnym stopniu wyrывa dorastające dzieci z zespołu rodziny chłopskiej, będącego wciąż — w aktualnych warunkach polskich — zespołem produkcyjnym, w którym wychowanie (socjalizacja) polega w znacznej mierze na dorastaniu do ról dorosłych członków rodziny i załogi produkcyjnej gospodarstwa przez stopniowo rosnący udział w realnych pracach produkcyjnych, opiekuńczych i innych. P o t r z e c i e — reforma podważa stan rzeczywistego tolerowania niższego poziomu wymagań i efektów szkoły wiejskiej. Stan ten odpowiadał zarówno części społeczności wiejskiej (nie doceniającej roli wykształcenia ogólnego i zainteresowanej wczesnym oderwaniem młodzieży od szkoły), jak i umożliwiał ilościowe rozbudowanie infrastruktury szkolnictwa bez należnych, a nie posiadanych dotąd nakładów finansowych”¹¹.

5. Mylenie faktów z wnioskami. W przeprowadzonych badaniach z takimi zakłóceniami zetknęliśmy się w jednej z gmin, gdzie po zajęciach lekcyjnych i poza terenem internatu uległ wypadkowi uczeń klasy I — wychowanek internatu szkoły zbiorczej. Mieszkańcy wsi, z której pochodził chłopiec zinterpretowali ten wypadek jako śmiertelny. W ogólnej opinii winę za to przypisano szkole, a przede wszystkim kierownictwu internatu, nie uwzględniając zupełnie żadnych okoliczności w jakich on

¹¹ Z. Kwieciński, *Subiektywne aspekty rekonstrukcji sieci szkolnej na wsi*, Wieś i Rolnictwo, 4—5/1974, s. 82—83.

nastąpił. Taka interpretacja zaistniałego faktu (traktując drugorzędnie sam wypadek) podawana w formie wniosków o funkcjonowaniu internatu i pracy wychowawców miała wpływ na negatywną opinię o działalności całej zbiorczej szkoły gminnej.

6. Interpretacja informacji w kierunku własnych przewidywań. Informacje o zorganizowanym dowożeniu dzieci do szkół zbiorczych w wielu wsiach budziły wątpliwości. Wpływały one z dotychczasowych doświadczeń mieszkańców, kiedy jesienią i zimą opóźnienia autobusów PKS przekraczały 30 min., nierzadko bywało i tak, że kursy na tych trasach były z powodu zasp śnieżnych odwołane. Rodzice obawiali się więc, że i w przypadku specjalnych, zamkniętych kursów mogą się zdarzyć podobne zakłócenia i dzieci oczekujące na przyjazd autobusu zziębnięte i mokre powracają do domu. Zapewnienia PKS i szkoły o dokonanych staraniach w celu zabezpieczenia odpowiedniego taboru oraz regularnej obsługi nie rozwiązywały ich wątpliwości.

7. Wpływy stereotypów, które poprzez dokonane uproszczenia mogą zniekształcać informacje i prowadzić do niewłaściwej ich oceny. Stereotyp jest to „pewien względnie ustalony schemat przedstawiania osób, rzeczy, sytuacji czy grup społecznych zawierający pewne wartościowania, ale nie mający charakteru normatywnego [...]”. Źródłem powstawania stereotypów jest ogólnoludzka tendencja do tworzenia uogólnień na podstawie jednego lub niewielkiej tylko ilości doświadczeń nie uprawniającej jeszcze do takich uogólnień oraz niechęć do poddawania rewizji raz utworzonego schematu przedstawianego. Charakterystyczną cechą stereotypów jest również i to, że 1) przyjmujemy te stereotypy przeważnie od otoczenia, nie sprawdzając ich wartości poznawczej; 2) zarówno w przyjętych, jak i w tych, które tworzymy sami, przedwczesne uogólnienie nie polega tylko na prostej generalizacji cechy ujawnianej w doświadczeniu, lecz w związaniu tej cechy z innymi jeszcze cechami, z którymi ona jakoby jest strukturalnie, funkcjonalnie czy przyczynowo związana, choćby cechy te w doświadczeniu nie wystąpiły. W ten sposób z relatywnej cechy jednostkowej wyciągamy wnioski złożony, obejmujący wiele cech ze sobą sprzężonych [...]. Kto został zaklasyfikowany jako człowiek nieodpowiedzialny, niepewny, na którym nie można polegać, czy leniwy, ten natrafia w swoim otoczeniu na mur uprzedzeń, który nieraz trudno mu przebić”¹².

8. Deformacje informacji wskutek zniekształcenia pamięci, które wynikają — zdaniem T. Tomaszewskiego — z tego, że „przypomnienia ulegają wraz z upływem czasu nie tylko osłabieniu [...], ale także przekształceniom treściowym. Przekształcenia te dokonują się częściowo w kierunku uzgodnienia przypomnień z dotychczasowym doświadczeniem indywi-

¹² T. Szczurkiewicz, *Studia Socjologiczne*, Warszawa 1970, s. 394—395.

dualnym przedmiotu (racjonalizacja), a częściowo zaś w kierunku ich uzgodnienia z obrazem rzeczywistości, typowym dla środowiska społecznego w jakim przedmiot żyje (konwencjonalizacja)”¹³.

9. Tendencje do jednostronnych ocen i gromadzenia informacji negatywnych lub pozytywnych powodujące, że przypisane komuś oceny (pozytywne lub negatywne) w jednej sprawie, rzutują na podobną opinię o danej jednostce czy grupie w innych sprawach. Sytuacja taka zaistniała w jednej z badanych gmin. Mieszkańcy pewnej wsi przyjęli z oburzeniem wiadomość o powołaniu osoby X na stanowisko dyrektora szkoły gminnej, do której miały uczęszczać ich dzieci. Osoba X, jako były kierownik czteroklasowej szkoły w sąsiedniej wsi miał, według zebranych przez nich informacji, liczne zatargi z sąsiadami, nie wywiązywał się też należycie z obowiązków kierownika i nauczyciela, a zajmował się głównie własnym gospodarstwem. Te informacje o negatywnych cechach osoby X, zdaniem badanych rodziców, mogły znaleźć potwierdzenie w nowej sytuacji szkolnej. I aby temu zapobiec, zaprotestowali nie tylko przeciwko mianowaniu osoby X na stanowisko dyrektora, ale także przeciwko zmianom w strukturze organizacyjnej sieci szkolnej w gminie.

Jak stwierdziliśmy, zasadniczym warunkiem sprawnego funkcjonowania każdej organizacji społecznej, a więc i szkoły jest zapewnienie prawidłowego obiegu informacji. Dlatego wysiłek jednostek organizacyjnych zmierzać musi do ustalenia optymalnych warunków przekazu informacji, aby maksymalnie zabezpieczyć go przed zakłóceniami.

Dla zakłóceń natury technicznej ustalenie optymalnych warunków przekazu informacji polega na zapewnieniu odpowiednich środków technicznych (środki łączności, odpowiednie metody zapisu, przeciwdziałanie mogącym nastąpić szumom). Aby uniknąć zakłóceń natury semantycznej należy dbać, aby nadawane informacje były adekwatne z ich znaczeniem i odczytywane przez odbiorcę zgodnie z założoną treścią — co należy do sfery języka informacji. Język (niekoniecznie werbalny) pełni rolę nie tylko narzędzia komunikacji, ale jest też środkiem myślenia poszczególnych jednostek. Myślenie i posługiwanie się językiem należy traktować jako dwa aspekty jednolitego procesu poznawania obiektywnej rzeczywistości, refleksji nad nią oraz komunikowania innym jednostkom własnego sądu. Biorąc pod uwagę zakłócenia natury organizacyjnej należy dążyć do ustalenia takiego sposobu koordynacji i funkcjonowania komórek organizacyjnych, które eliminowałyby zniekształcenia wynikające z niedostatecznej liczby, bądź nadmiaru ogniw

¹³ T. Tomaszewski, *Wstęp do psychologii*, Warszawa 1959, s. 117.

pośredniczących w przekazie informacji. Jednak nawet najlepiej opracowane programy w zakresie eliminacji zakłóceń nie są w stanie ich wykluczyć w procesach, w których biorą udział jednostki ludzkie, a z takimi właśnie procesami spotykamy się przy wdrażaniu innowacji oświatowych. Dlatego nieodzowne jest skoncentrowanie uwagi na psychosocjologicznym aspekcie procesu informacji, uwzględniając w nim czynnik ludzki. Już bowiem zróżnicowany dostęp do źródeł informacji, a więc i zróżnicowany stopień poinformowania stanowi istotny czynnik, który rzutuje na postawy jednostek. Z tego punktu widzenia w cytowanych badaniach wyróżniliśmy osoby lepiej poinformowane o celach dokonanych zmian organizacyjnych oraz osoby gorzej poinformowane o tych celach.

Lepiej poinformowane były osoby profesjonalnie związane ze szkołą — dyrektorzy szkół, nauczyciele oraz władze polityczno-administracyjne, które ze względu na posiadaną wiedzę wynikającą ze znacznego stopnia poinformowania lepiej rozumieli cele wprowadzonych zmian organizacyjnych. To spowodowało, że podlegali oni działaniom dodatkowych motywów, które wynikały z poczucia odpowiedzialności za sprawne wprowadzenie innowacji. Oczywiście, stopień poinformowania w tej grupie badanych też nie był jednakowy, co z kolei spowodowało, że zróżnicowany dostęp do informacji był czynnikiem wtórnie stratyfikującym zespoły odpowiedzialne za wdrożenie innowacji. Osoby gorzej poinformowane o celach i sposobach realizacji zmian oświatowych to głównie rodzice uczniów szkół podstawowych.

Niedostateczna informacja, a w skrajnych przypadkach odcięcie od źródeł informacji, może być przyczyną wystąpienia zjawiska alienacji lub też dystansu społecznego między jednostkami, a nawet całymi grupami społecznymi. Jeżeli bowiem jednostka jest tylko wykonawcą zaplanowanych działań, ich sens może być dla niej albo całkowicie niezrozumiały, albo może nie zdawać sobie w pełni sprawy z ogólniejszych celów, które były podstawą podjęcia decyzji innowacyjnych. Na zjawisko to zwrócił uwagę R. Likert stwierdzając, że „otrzymywanie informacji oraz posiadanie informacji, którą się chce mieć, zwiększa poczucie własnej wartości człowieka [...]. Pozbawienie kogoś potrzebnych mu informacji i lekceważenie jego doświadczenia i wiedzy odczuwane jest przez większość ludzi jako pomniejszanie znaczenia ich ego”¹⁴.

Może zaistnieć i taka sytuacja, że osoby dla których przeznaczona jest informacja niezbyt się nią interesują i nie przyswajają jej w pełni. Także i w tym przypadku wycinkowość informacji znacznie ogranicza ich

¹⁴ R. Likert, *Motywacyjny aspekt zmodyfikowanej teorii organizacji i kierownictwa*, [w:] *Nowoczesna teoria organizacji. Zbiór referatów przedstawionych na sympozjum zorganizowanym przez Fundację dla Badania Zachowań Ludzkich*, red. Haire, Warszawa 1965, s. 310.

wiedzę o wprowadzonych zmianach organizacyjnych, np. respondenci, których bliżej nie interesowała wprowadzona reforma szkolna mieli stosunek obojętny do tej innowacji.

FUNKCJE INFORMACJI

Informacje, ze względu na ich odbiór przez adresatów, spełniają różną rolę: funkcjonalną, afunkcjonalną bądź dysfunkcjonalną¹⁵.

Informacje spełniają rolę funkcjonalną, gdy są w jakikolwiek sposób potrzebne do podjęcia decyzji, np. przed likwidacją niektórych małych szkół w gminach nieodzowne były dla miejscowych władz oświatowych informacje dotyczące warunków lokalowych, możliwości zorganizowania dogodnego dojazdu do szkoły zbiorczej, organizacji wolnego czasu i dożywiania dla uczniów dojeżdżających itd.; elementy te decydowały o podjęciu ostatecznej decyzji odnośnie lokalizacji szkół w gminach. Gdy informacje aktualnie niczemu bezpośrednio nie służą, a ewentualnie tylko rozszerzają ogólny zasób wiadomości, o wprowadzanych innowacjach mówimy, że są afunkcjonalne, np. dla rodziców uczniów kl. VIII, którzy rozpoczęli naukę w szkołach gminnych informacje o tym, że wyposażenie tych szkół w pomoce naukowe będzie się sukcesywnie poprawiało, nie miały aktualnego znaczenia, gdyż uważali, że poprawa ta nie obejmie już ich dzieci i w związku z tym informacje te nie miały wpływu na stosunek rodziców do wprowadzonych zmian organizacyjnych. Jeśli informacje sygnalizują naruszenie dotychczasowego statusu, pełnią wtedy rolę dysfunkcjonalną. Takimi — dla niektórych rodziców — były informacje o likwidacji szkół, które ich zdaniem pod żadnym względem nie różniły się od szkół nowo zorganizowanych. Informacje te zdeterminowały negatywny stosunek rodziców do dokonanych zmian. Również niektórzy rodzice uczniów kl. VIII obawiając się, że zmiana szkoły w ostatnim roku nauki spowoduje u ich dzieci trudności adaptacyjne i w efekcie trudności w nauce, co może odbić się ujemnie w możliwościach kontynuowania dalszej nauki w wybranych szkołach ponadpodstawowych, informacje o zmianach w sieci szkolnej na wsi przyjęli z dezaprobatą.

Odbiór informacji uwarunkowany jest także czasowo-przestrzennie i można analizować go w płaszczyznach: dystansu czasowego, przestrzennego i społecznego.

Dystans czasowy pojawia się wtedy, gdy czas przekazu informacji między nadawcą a odbiorcą jest zbyt długi, w wyniku czego informacja w chwili jej odbioru jest już zdezaktualizowana i prowadzi często

¹⁵ S. Czajka, J. Sztumski, *Zarys socjologii przemysłu*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1977, s. 111—112.

do skutków odwrotnych niż zamierzone. Sytuacja taka może być wynikiem istniejącego dystansu przestrzennego lub społecznego. Dystans przestrzenny występuje wtedy, gdy między poszczególnymi komórkami organizacyjnymi występują znaczne odległości utrudniające szybkie dotarcie informacji do adresata. Oprócz odległości geograficznej może zaistnieć odległość w sensie ekologicznym. Dystans społeczny „wynika z różnic funkcji i pozycji społecznych poszczególnych ludzi”¹⁶ oraz pełnionych przez nich ról społecznych. „Istniejąca hierarchia funkcji i pozycji społecznych, jaka występuje w każdej organizacji, sprawia, że jej członkowie pozostają w następujących stosunkach wzajemnych: r ó w n o r z ę d n o ś c i, p o d r z ę d n o ś c i i n a d r z ę d n o ś c i”¹⁷. W stosunku równorzędności dystans społeczny może być niewielki i może wynikać z przynależności do różnych kategorii społecznych takich, jak: wiek, płeć, wykształcenie, staż pracy itp. W stosunkach służbowych podrzędności i nadrzędności istnieje natomiast znacznie większy dystans społeczny, wskutek czego podwładny nie zawsze może, a przełożony nie zawsze chce przekazać wszystkie informacje¹⁸.

ZAKOŃCZENIE

Omówione teoretyczne problemy informacji w badaniach innowacji oświatowych w okresie szeroko realizowanej reformy oświaty w Polsce mają także znaczenie praktyczne. Jak wskazują podane przykłady rola przekazu i odbioru wiadomości w kształtowaniu opinii i postaw odbiorców i realizatorów zamierzeń innowacyjnych jest niezwykle istotna. Wdrażanie wszelkich nowych idei nie przebiega bez zakłóceń, tak też jest w przypadku wprowadzania zmian w systemie oświaty. Występujące u niektórych jednostek opory były wynikiem nie tylko wymienionych w artykule czynników zakłóceń, lecz również wpływały z tego, że większość proce-

¹⁶ Ibid., s. 112.

¹⁷ Ibid., s. 113.

¹⁸ Należy jednak zwrócić uwagę, że zajmowanie określonej pozycji w strukturze formalnej daje jednostce także szczególne możliwości sprawowania kontroli nad obiegiem informacji, co może stanowić podstawę jej autorytetu, który ułatwia sprawowanie władzy, będącej rezultatem między innymi zjawiska zwanego „absorbcją niepewności”. Zjawisko to występuje wtedy, gdy „z pewnej masy informacji wyciąga się wnioski, a następnie podaje się je do wiadomości zamiast danych, na których zostały oparte. [...] Odbiorca danej wiadomości ma niezmiernie ograniczoną zdolność oceny, czy wiadomość jest poprawna. Istnieją wprawdzie sposoby sprawdzenia oczywistej słuszności wiadomości, jej zgodności wewnętrznej i zgodności z innymi informacjami, jednakże odbiorca musi na ogół zaufać tym, którzy wiadomość przekazali i jeśli ją w ogóle przyjmuje — przyjąć w takiej formie, w jakiej ją otrzymał” — G. March, A. Simon, *Teoria organizacji*, Warszawa 1964, s. 268.

sów informacyjnych, w efekcie których informacje o innowacjach oświatowych dotarły do odbiorców, miała charakter łańcuchowy. Taki charakter przekazu spowodował, że informacje te uległy pewnym zniekształceniom. Jednym więc z warunków sprawnej realizacji zamierzeń innowacyjnych w oświacie jest dobrze funkcjonujący system informacji.

Maria Beńska

SELECTED THEORETICAL PROBLEMS OF INFORMATION IN THE STUDY EDUCATIONAL NOVELTIES

(Summary)

There are all sorts of factors influencing efficient acquiring of educational novelties among which the process of reception and transmission of information is very significant.

The transmission of information is conditioned by time and space, hence it should be analysed in its three bearings: spatial, temporal and social which, can play functional, afunctional or disfunctional part in relation to people.

Effectivity of the information system does not only depend on the function of information but also on some possible disturbances in the process of transmitting. The disturbances may be of technical, semantic, organizational or psychosocial nature.

As education in this country is common to all people and the scope of reception of information is very wide, the factors of psychosocial disturbances mentioned by the author are very significant.

While carrying out empirical studies concerning the role of information in the process of introducing educational novelties, it may come out useful to distinguish between the system of information and communication and also to separate different types of information transmission.

The rationalization of the discussed system requires not only determining the factors causing them. It is also very important to discover in which type of the mentioned process the disturbances are most frequent.